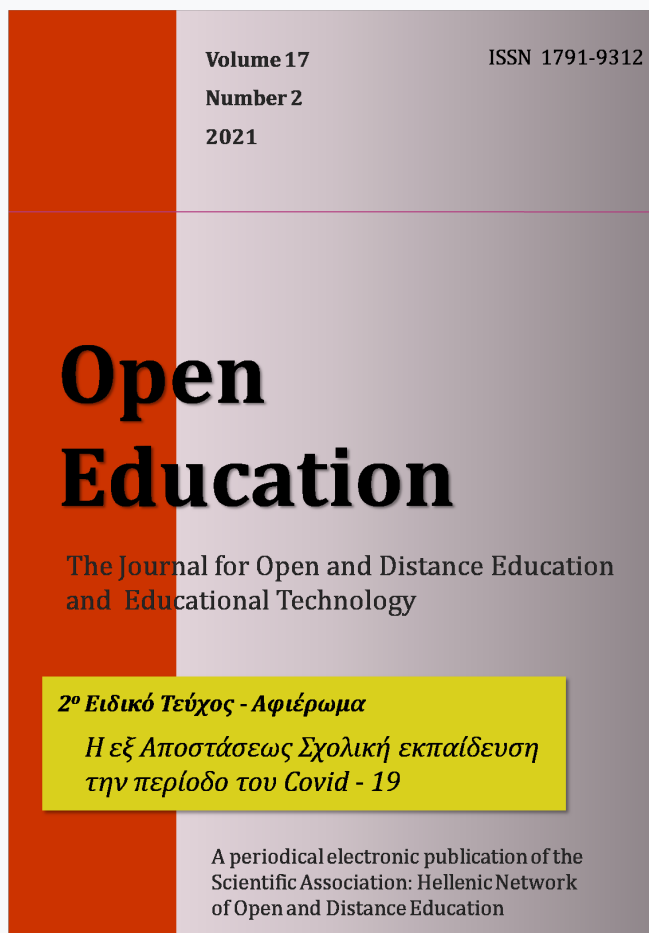

Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία

Τόμ. 17, Αρ. 2 (2021)

Τα έργα Τέχνης «συνομιλούν»-Φάκελος Υλικού
Λογοτεχνίας A conversation between artcrafts-
Portfolio of Greek Literature

Λυμπερη Georgios Θεοδώρα

doi: [10.12681/jode.24447](https://doi.org/10.12681/jode.24447)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τα έργα Τέχνης «συνομιλούν»-Φάκελος Υλικού Λογοτεχνίας

A conversation between artworks-Portfolio of Greek Literature

Θεοδώρα Λυμπέρη

Φιλολογος Κλασικής Φιλολογίας ΕΚΠΑ

MSc στις Επιστήμες της Αγωγής ΕΑΠ

lymptheo76@gmail.com

Summary

During this difficult period of social distancing we had to work at home and we implemented remote learning. So, this essay is a trial first and then a result. Distance learning promotes social inclusion and offers access to all learners by using appropriate teaching material, which empowers their learning process. During the lesson of Greek language and Literature, we presented a “conversation” between a poem, written by Kiki Dimoula, and a famous work of art, a painting by Marc Chagall. The aim of this essay is to make Modern Greek poetry familiar to young learners and after that, to increase their ability of comparison between the old and the modern forms of literature. Apart from this, the learners make a “conversation” with other kinds of Art and they evaluate the results of this “conversation”.

The following lesson is presented in a two-hour block, which lasts for a total of 100'. It covers part of the exam material for the third grade of High School which students take in order to be admitted in university. The lesson was implemented at Moudros High School on the island of Lemnos. The school belongs to a secluded and, therefore, problematic region.

Distance learning was implemented within two weeks after the official suspension of classes in Greece. The lesson was implemented through the WEBEX digital platform, which was used by the majority of schools in Greece. The teaching process was carried out through the combination of synchronous remote learning and asynchronous distance learning, using the “e-class” platform, thus making for a blended teaching approach. The rapid development of computer discipline has substantial effects on education, both at the educational content and methods of education. Thus, for example, networking and the Web become a critical foundation of computer science, and simultaneously one of the basic pedagogical resources, changes in the educational process, not only in computer science but also in other areas. Progress made in multimedia technology at the level of personal computers, as well as in networking technology and especially internet and web, created new opportunities to transform the teaching process and the educational systems of significant scale. Multimedia, combining text, images, sound, animation and video, and playing them before they used very different means, although in recent times for playing multimedia files commonly used multimedia computer.

The aim and the goals of this lesson are based on the Programme of Studies, according to the Greek Ministry of Education. So, the conversation starts from the famous painting “The Walk” (Lovers) by Marc Shagall. The special attention was attracted by the painting called “The Walk”, because, as many professionals believe,

he was able to portray himself and his wife in it (en.opisanie-kartin.com), the main question that is sometimes asked by those who have come across this type of art for the first time sounds like this: why do the main characters hover in the air and can't walk like all oth The aim of the project was to familiarise students with the poetry by Kiki Dimoula (1931-2020). Equally, students were asked to identify the characteristics of modern poetry as opposed to more traditional poetic styles. Modernism is a term that in any type of literature that relates to experimentalism is extremely different from standard traditional poetry. Modern poetry intends to divert away from populism and the regular form seen in most traditional poetry.

Dimoula's work is haunted by the existential dissolution of the post-war era. Her central themes are hopelessness, insecurity, absence and oblivion. Using diverse subjects and twisting grammar in unconventional ways, she accentuated the power of the words through astonishment and surprise, but always managed to retain a sense of hope. Dimoula was a full member of the Academy of Athens, and her honors include the European Prize for Literature, Greece's Grand National Prize for lifetime achievement, two Greek National Poetry Prizes, and the Academy of Athens's Ouranis Prize as well as its Aristeion of Letters. She lived in Athens until her death in early 2020.

Also, students were involved in researching into other works and forms of Art and evaluating their different qualities. These aims respond and meet the goals of the National Curriculum (Lionarakis, Papadimitriou, Manousou, Ioakimidou, Chartofilaka, Karagianni, 2020).

The "dialogue" is created through the comparison of the poem and the following painting by Marc Shagall. The "dialogue" between the poem by Kiki Dimoula and the painting by Marc Shagall is included in the context of the introduction of multimodal texts as methodology of exercising and examining in Literature teaching. That means that the image (the painting) is polysemic, it has different meaning and concept and, as the language, provides its own "Grammar" for its analysis. According to Barthes' Semiotic Theory, the process of reading signs is broken down and his theory focuses on the interpretation of different cultures or societies. The symbolic message is encoded and coded.

A multimodal text conveys meaning through a combination of two or more modes. Each mode has its own specific task and function (Kress, 2010, p. 28) in the meaning making process, and usually carries only a part of the message in a multimodal text. In a picture book, the print and the image both contribute to the overall telling of the story but do so in different ways.

Effective contemporary communication requires young people to be able to comprehend, respond to, and compose meaning through multimodal texts in diverse forms. To do this, students need to know how each mode uses unique semiotic resources to convey meaning (Kress, 2010) and this needs to be taught explicitly. In a visual text, for example, representation of people, objects, and places can be conveyed using choices of visual semiotic resources such as line, shape, size, line and symbols, while written language would convey this meaning through sentences using noun groups and adjectives (Callow, 2013) written or typed on paper or a screen.

Today's students need to know not only the basic reading and arithmetic skills, but also skills that will allow them to face a world that is continually changing. They must be able to think critically, to analyze, and to make inferences. Changes in the skills base and knowledge our students need require new learning goals; these new learning goals change the relationship between assessment and instruction. Teachers need to

take an active role in making decisions about the purpose of assessment and the content that is being assessed.

The teaching proposal is based on the pedagogical concept that through multimodal texts more stimuli are provided, critical thinking is promoted, cultural literacy is enhanced. Apart from this, these texts cultivate multiple intelligence, they are more attractive and are retained in long-term memory, promoting the creativity of learners. To sum up, the multimodal texts cultivate multiple skills and literacy, necessary skills for the citizens of the 21st century.

Περίληψη

Στη δύσκολη περίοδο, κατά την οποία κληθήκαμε να εργαστούμε από το σπίτι, με την εφαρμογή -στην αρχή πιλοτικά- και στη συνέχεια σε όλα τα σχολεία της εξ αποστάσεως διδασκαλίας, η παρούσα εργασία αποτελεί μία δοκιμή αρχικά και ένα αποτέλεσμα έπειτα. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση προωθεί την συμπεριληπτική εκπαίδευση, καθώς βασικός της στόχος είναι να προσφέρει πρόσβαση σε όλους/ες τους/ις εκπαιδευόμενους/ες σε κατάλληλα προσαρμοσμένο εκπαιδευτικό υλικό που να ενισχύει την εκπαιδευτική τους πορεία. Στο πλαίσιο της συνεξέτασης Νεοελληνικής γλώσσας και Λογοτεχνίας, παρουσιάστηκε η «συνομιλία» ενός ποιήματος της Κικής Δημουλά και ενός πίνακα ζωγραφικής του Μαρκ Σαγκάλ. Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι η γνωριμία μαθητών και μαθητριών με την ποίηση της Κικής Δημουλά και επιμέρους στόχοι να εξοικειωθούν με τα γνωρίσματα της μοντέρνας ποίησης και να μπορούν να προβαίνουν σε συγκρίσεις με την παραδοσιακή ποίηση. Επιπλέον, να έρχονται σε «συνομιλία» με άλλες μορφές Τέχνης μέσω της διερευνητικής μάθησης και να αξιολογούν τα αποτελέσματα από αυτόν τον «διάλογο».

Παρουσίαση του εκπαιδευτικού πλαισίου εφαρμογής

Στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως διδασκαλίας, παρουσιάζεται σε ένα συνεχές δίωρο, το οποίο στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση διαρκεί συνολικά 80', μία διδακτική ενότητα από το διδακτικό εγχειρίδιο του φακέλου υλικού για τη Νεοελληνική Λογοτεχνία. Η συγκεκριμένη ενότητα καλύπτει μέρος της εξεταστέας ύλης της Γ' τάξης του Γενικού Λυκείου, γενικής παιδείας, πανελλαδικά εξεταζόμενου μαθήματος. Η συγκεκριμένη διδασκαλία εφαρμόστηκε στο Γενικό Λύκειο Μούδρου Λήμνου, σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το σχολείο ανήκει σε νησιωτική, παραμεθόριο, προβληματική περιοχή και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση εφαρμόστηκε πιλοτικά ήδη από τη δεύτερη εβδομάδα της αναστολής λειτουργίας των σχολικών μονάδων της χώρας μας. Η συγκεκριμένη διδασκαλία υποστηρίχθηκε με τη χρήση της πλατφόρμας τηλεκπαίδευσης Webex, η οποία ήταν η βασική πλατφόρμα που χρησιμοποιήθηκε στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Ακολουθήθηκε η σύγχρονη διδασκαλία (synchronous remote learning) και παράλληλα αξιοποιήθηκε η ασύγχρονη πλατφόρμα eClass (asynchronous distance learning), όπου βρίσκεται το αποθετήριο του εκπαιδευτικού υλικού με τη θεωρία και ασκήσεις εφαρμογής της. Επομένως, αξιοποιήθηκε ο συνδυασμός σύγχρονης και ασύγχρονης διδασκαλίας (blended). Στη σύγχρονη διδασκαλία αξιοποιήθηκαν τα εργαλεία της εκπαιδευτικής πλατφόρμας και δόθηκε έμφαση στην αλληλεπίδραση των εκπαιδευομένων, έτσι ώστε να ενεργοποιηθεί το ενδιαφέρον και η συμμετοχή τους. Ως προς την ασύγχρονη, επιλέχθηκε υλικό, το οποίο εμβαθύνει στη σύγχρονη διδασκαλία, περιέχει το θεωρητικό πλαίσιο, ενώ παράλληλα ασκεί μέσα από κατάλληλη επιλογή των δραστηριοτήτων και εφαρμογών την κατακτηθείσα γνώση,

ενθαρρύνοντας όχι μόνο τη συμμετοχή, αλλά και την αυτοαξιολόγηση, αλλά και την συνολική αξιολόγηση της συγκεκριμένης διδασκαλίας, όπως θα παρουσιαστεί στη συνέχεια.

Παρουσίαση του εκπαιδευτικού υλικού

Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται μία διδακτική ενότητα του σχολικού βιβλίου «Δίκτυο κειμένων-Φάκελος Υλικού Λογοτεχνίας» με παράλληλη εξέταση των ιδιαίτερων λογοτεχνικών γνωρισμάτων, αλλά και με «συνομιλία» με μία άλλη μορφή Τέχνης. Ακολουθήθηκε η διερευνητική μέθοδος διδασκαλίας και η χρήση των ΤΠΕ στη διδασκαλία, μέσω της επίσημης πλατφόρμας του ΥΠΑΙΘ.

Το κείμενο και τα θεωρητικά του μέρη, καθώς και η πρακτική του εφαρμογή και αξιολόγηση υλοποιήθηκαν μέσω φύλλων προβολής παρουσίασης Powerpoint και στη συνέχεια παρατίθεται το κείμενο, όπως αυτό παρουσιάστηκε στους μαθητές και τις μαθήτριες:

Πόσο έχω επιθυμήσει
Δεμένη στο ένα έστω φτερό
Κάποιου μεγάλου ταξιδιάρικου πουλιού
Ξαπλωτή όχι ανάσκελα
Γιατί τα υπεράνω μου
Όλα σχεδόν τα έχω δει
Μπρούμυτα δεμένη στο ένα φτερό
Να φωτογραφίσω
Αν είναι από το ίδιο υλικό φτιαγμένες
Οι σκεπές μας
Και συ με ταπεινώνεις, μου λες
Ότι κανένα πουλί
Με αχρηστευμένο το ένα φτερό του
Από το βάρος μου
Δε διακινδυνεύει τέτοιο ταξίδι
Λάθος κάνεις
Έχω πολλές φορές ψηλά πετάξει
Στο βάρος μου δεμένη.

Τα εύρετρα, 2010 (στο: Φάκελος υλικού Λογοτεχνίας, 2019)

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι:

- η γνωριμία μαθητών και μαθητριών με την ποίηση της Κικής Δημουλά και
- η αξιοποίηση της γνωστικής και αναγνωστικής εμπειρίας στις επικείμενες πανελλήνιες εξετάσεις

και επιμέρους στόχοι:

- ✓ να εξοικειωθούν με τα γνωρίσματα της μοντέρνας ποίησης και
- ✓ να μπορούν να προβαίνουν σε συγκρίσεις με την παραδοσιακή ποίηση.
- ✓ Επιπλέον, να έρχονται σε «συνομιλία» με άλλες μορφές Τέχνης μέσω της διερευνητικής μάθησης και
- ✓ να αξιολογούν τα αποτελέσματα από αυτόν τον «διάλογο».

Ο σκοπός και οι στόχοι ανταποκρίνονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Λιοναράκης, Παπαδημητρίου, Μανούσου, Ιωακειμίδου, Χαρτοφύλακα, Καραγιάννη).

Ο «διάλογος» αυτός αποτελεί προϊόν σύγκρισης του παραπάνω λογοτεχνικού κειμένου με τον πίνακα του Μαρκ Σαγκάλ που ακολουθεί.

Μαρκ Σαγκάλ, Ο περίπατος, 1918.

Ο συγκεκριμένος πίνακας παρατίθεται στο παραπάνω σχολικό εγχειρίδιο, στην απέναντι σελίδα από το ποίημα της Δημουλά και αποτέλεσε το έναυσμα αυτής της συγκριτικής μελέτης. Στους μαθητές και τις μαθήτριες δόθηκαν, αρχικά, οι παρακάτω οδηγίες, με τη μορφή στοιχείων προς διερεύνηση:

- Ρηματικά πρόσωπα στο κείμενο
- Ο χώρος και ο χρόνος στο κείμενο
- Στοιχεία μοντέρνας ποίησης
- Έλλειψη σημείων στίξης (τι δηλώνει;)
- Σύμβολα: πουλί, φτερό, εσύ, ταξίδι
- Σύνδεση του ποιήματος με τον πίνακα (έργο τέχνης)

Επιχειρήσαμε οι οδηγίες που θα δοθούν στους μαθητές και τις μαθήτριες, όπως η συμπλήρωση του φύλλου εργασίας για τη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα, να είναι ξεκάθαρες και επεξηγηματικές. Από τη στιγμή που υπάρχει 'απόσταση' ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και παιδιά, σημαίνει ότι απουσιάζουν οι επεξηγήσεις και οι συζητήσεις που γίνονταν στην τάξη, ώστε τα παιδιά να ξέρουν τι αναμένεται από αυτά σε κείμενα, σε εργασίες ή σε φύλλα εργασίας. Κατά συνέπεια, υπάρχει ένα συνοδευτικό/ συμπληρωματικό κείμενο επεξήγησης ή καθοδήγησης για την πορεία μάθησης, που αναμένεται να ακολουθήσουν τα παιδιά. Το κείμενο αυτό μελετάται κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως διδασκαλίας και ζητείται η συμμετοχή των μαθητών και μαθητριών μέσω του διαλόγου. Ως αφορμή δίνεται ο πίνακας-έργο τέχνης του Μαρκ Σαγκάλ και ακολουθεί ο χωρισμός τους με τυχαίο τρόπο σε ομάδες, αξιοποιώντας τη δυνατότητα των χωρισμένων δωματίων (breakout sessions) που δίνεται μέσω της πλατφόρμας τηλεκπαίδευσης. Στη συνέχεια, οι εκπαιδευόμενοι επιστρέφουν στην ολομέλεια και μέσα από ερωτήσεις με τη μέθοδο του σηκωμένου χεριού (raise your hand) καλούνται οι ίδιοι και οι ίδιες να κατανοήσουν το περιεχόμενο του κειμένου, να περιγράψουν τον πίνακα ζωγραφικής και να αντιληφθούν τα σύμβολα που επισημαίνονται, έτσι ώστε να προβαίνουν σε βαθύτερη και ουσιαστικότερη κατανόηση του περιεχομένου του ποιήματος (εδώ λαμβάνεται υπόψη ο αυξημένος βαθμός δυσκολίας των εκπαιδευομένων στην κατανόηση της ποιητικής γραφής και των συμβολισμών της).

Παράλληλα, η διδασκαλία εμβαθύνει με τη μελέτη με λεπτομέρειες του πίνακα-έργου Τέχνης και οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να εντοπίσουν τα πρόσωπα, το περιβάλλον, το τοπίο και τα κτίσματα, τα χρώματα και τις αποχρώσεις τους. Μέσα

από την εμβριθέστερη εξέταση στοιχείων του πίνακα του Σαγκάλ, οι εκπαιδευόμενοι κατανοούν, με τον προβληματισμό που προκύπτει από τις διερευνητικές ερωτήσεις, που προηγήθηκαν, το περιεχόμενο του έργου, προσεγγίζουν την ιδιαίτερη τεχνοτροπία του ζωγράφου (εξπρεσιονισμός) και συνδέουν τη μοντέρνα ζωγραφική με τη μοντέρνα ποίηση, μέσα από το κείμενο της Κ. Δημουλά. Για τον σκοπό αυτό, δημιουργήθηκε, μέσω του google classroom, εικονική τάξη με εγγραφή, όπου θα συγκεντρώνεται το υλικό της διδακτικής ενότητας, αλλά και των συζητήσεων κατά τη σύγχρονη διδασκαλία:

<https://classroom.google.com/c/MzUzMDA0MDY5MjM3?cjc=wop6c3h>

Επιπροσθέτως, παρατίθενται τα στοιχεία της παραδοσιακής και μοντέρνας ποίησης, με τη μορφή πίνακα, δηλαδή εποπτικού υλικού που επιδιώκει να εντυπωθεί στη μνήμη των εκπαιδευομένων, μέσα από την εφαρμογή της θεωρίας μέσω των ασκήσεων εμπέδωσης. Συγκεκριμένα, επιδιώκεται να εντοπιστούν τα στοιχεία της μοντέρνας ποίησης στο κείμενο της Κ. Δημουλά.

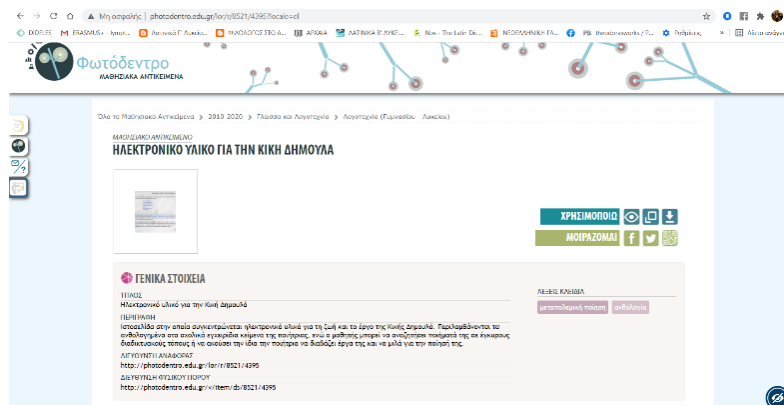
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ	ΜΟΝΤΕΡΝΑ
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Σεβασμός στο μέτρο, την ομοιοκαταληξία, χωρισμός του ποιήματος σε στροφές με ίσο αριθμό στίχων και αριθμό συλλαβών σε κάθε στίχο. ▪ Ποιητικό λεξιλόγιο: προσεκτική επιλογή λέξεων (αποφεύγονται οι καθημερινές, αντιποιητικές λέξεις). Προσπάθεια, ώστε το ποίημα να απέχει πολύ από τον καθημερινό λόγο και φυσικά τον πεζό λόγο. ▪ Κανονική χρήση σημείων στίξης. ▪ Διατήρηση του νοήματος των λέξεων. ▪ Λογική ανάπτυξη και παρουσίαση του θέματος και νοηματική αλληλουχία: τα νοήματα δεν αμφισβητούν τη λογική μας ή τον κόσμο γύρω μας και όσα γνωρίζουμε για αυτόν. ▪ Ο τίτλος του ποιήματος φανερώνει το περιεχόμενο του ποιήματος. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Στίχος ελεύθερος, χωρίς μέτρο και ομοιοκαταληξία. Το ποίημα κατανέμεται σε άνισες στροφές, οι στίχοι δεν έχουν ορισμένο αριθμό συλλαβών. Συχνά θυμίζει πεζό λόγο. ▪ Χρήση καθημερινών λέξεων (ακόμη και κακόηχων). Πρωτότυποι συνδυασμοί λέξεων: λέξεις που φαίνονται αταίριαστες συνδέονται και συσχετίζονται. ▪ Αστιξία ή χαλαρή στίξη. ▪ Σκοτεινότητα και ασάφεια: τα νοήματα δεν είναι ξεκάθαρα, το θέμα δεν είναι αποκαλύπτεται εύκολα, είναι δυσνόητη ποίηση. ▪ Απουσία λογικής και νοηματικής αλληλουχίας: οι στίχοι συχνά δε συνδέονται μεταξύ τους νοηματικά, χρήση άλογου στοιχείου, εικόνων και σχημάτων λόγου που αμφισβητούν την κοινή λογική. ▪ Ο τίτλος συχνά είναι προβληματικός, νοηματικά ασαφής.

Πηγή: filologikigonia.weebly.com

Συμπερασματικά, οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται μέσα από δραστηριότητες τόσο μορφικής, όσο και γλωσσικής και αισθητικής παρατήρησης να εκπονήσουν εργασίες, οι οποίες έχουν και πρακτική αξιοποίηση, καθώς αποτελούν προετοιμασία για τις Πανελλήνιες εξετάσεις, στις οποίες θα δοκιμαστούν σε λίγο καιρό. Συγκεκριμένα, προηγείται το ποιητικό κείμενο, όπως αυτό υπάρχει στο σχολικό τους εγχειρίδιο και στη συνέχεια ο πίνακας του Μαρκ Σαγκάλ, για να προβούν οι μαθητές και οι μαθήτριες σε μια πρώτη παρατήρηση. Στη συνέχεια, τα θέματα προς μελέτη τους κατευθύνουν (κατευθυνόμενη διδασκαλία) σε συγκριτικές παρατηρήσεις, καθώς καλούνται να «οπτικοποιήσουν» με την αξιοποίηση της φαντασίας τους το κείμενο της Δημουλά και να εκφράσουν γλωσσικά μέσω της περιγραφής τον πίνακα ζωγραφικής. Η «συνομιλία» της Λογοτεχνίας με τον πίνακα ζωγραφικής εντάσσεται στο πλαίσιο της εισαγωγής πολυτροπικών κειμένων ως μεθοδολογίας μελέτης και εξέτασης. Δηλαδή, η εικόνα είναι πολυσημική, φέρει διάφορες σημασίες και έννοιες και διαθέτει, όπως και ο λόγος, τη δική της «γραμματική» για την ανάλυσή της. Σύμφωνα με τον Barthes (1966,25), το συμβολικό μήνυμα είναι κωδικοποιημένο και συμπαραδηλούμενο. Έτσι, η εικόνα-πίνακας συμπληρώνει το νόημα των λέξεων και ενισχύει το μήνυμα που επιδιώκει να μεταφέρει το ποιητικό κείμενο, καθιστώντας τη γραμμικότητα του κειμένου και τη μονοτροπικότητά του περισσότερο ελκυστική και εύληπτη, μέσα από την πολυτροπικότητα.

Αναφορικά με τις δραστηριότητες, θα πρέπει να τονιστεί εδώ πως αυτές περιλαμβάνουν τόσο κείμενα, όσο και οπτικά ή κειμενικά δεδομένα και υπήρξε σχεδιασμός, έτσι ώστε να είναι δομημένες από το απλό στο σύνθετο, καθώς μια σύνθετη δραστηριότητα μπορεί να 'σπάξει' σε μικρότερα μέρη για να δοθούν ευκαιρίες στα παιδιά διαφόρων ικανοτήτων και ταχυτήτων να φτάσουν στο μέγιστο των δυνατοτήτων τους, και να μπορούν να ζητήσουν διευκρινίσεις στο συγκεκριμένο σημείο όπου συναντήσουν δυσκολία. Για το σκοπό αυτόν, δόθηκε κατά την παρουσίαση όλο το απαραίτητο υλικό προς μελέτη, έτσι ώστε να υπάρξει συζήτηση με τους μαθητές και τις μαθήτριες και να επιλυθούν απορίες ως προς το γνωστικό/πληροφοριακό μέρος. Μέσα από την επίλυση αποριών, οι εκπαιδευόμενοι εντάσσονται στην προβληματική του κειμένου, εξοικειώνονται στον τρόπο σύνδεσής του με το έργο Τέχνης και κατακτούν σταδιακά τα «κλειδιά» ανάγνωσης και σύγκρισης. Παράλληλα με το υλικό για την παραδοσιακή και μοντέρνα ποίηση δίνονται τα βασικά γνωρίσματα της ποιητικής γραφής της Κ. Δημουλά, με σκοπό και να αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης και να γίνουν οι αναγκαίες επισημάνσεις και επεξηγήσεις αναφορικά με τον τρόπο της ποιητικής της γραφής. Το υλικό για μελέτη εκπονήθηκε με τη μορφή διαφανειών, έτσι ώστε να είναι στοχευμένο, περιληπτικό και άμεσα αντιληπτό και βρίσκεται στο αποθετήριο εκπαιδευτικού υλικού του μαθήματος, στην ασύγχρονη μορφή του, με αξιοποίηση της εκπαιδευτικής πλατφόρμας ασύγχρονης εκπαίδευσης eClass: <https://eclass11.sch.gr/modules/document/?course=EL1048146>.

Συγκεκριμένα, επισημαίνονται τα παρακάτω στοιχεία: ποίηση εσωτερικού χώρου, που ξεκινάει από το καθημερινό και ασήμαντο, αφαιρετικότητα, έκδηλη αφηγηματικότητα, διαλεκτική ανάπτυξη του ποιήματος, που ξεκινά από το συγκεκριμένο, το υλικό για να καταλήξει στο αφηρημένο, στο εσωτερικό, «πολλαπλασιαστική ευαισθησία»: η ποιήτρια κατορθώνει, αφορμώμενη από τα πιο ασήμαντα ερεθίσματα, να προκαλεί τη γέννηση του ποιήματος και να το αναπτύσσει με μια δημιουργική προσθετική ικανότητα, εναλλαγή κυριολεκτικής και μεταφορικής χρήσης των λέξεων, λυρική αφαίρεση: συμφύρει τον εξωτερικό με τον εσωτερικό κόσμο, αποτυπώνοντας τις πιο λεπτές αποχρώσεις, ανθρωποκεντρική ποίηση, βιωματικότητα, ειρωνεία και αυτοσαρκασμός, συνεχής εναλλαγή ανάμεσα στον κόσμο του συγκεκριμένου και του εσωτερικού, καρτερικός, μη ελεγειακός τόνος σε μια ποιητική ιδεολογία που αναλαμβάνει « να τρέψει σε φως το μαύρο, σε φλόγα τις στάχτες», υπερρεαλιστικές καταβολές, ανατρεπτική, αιρετική· μικτή, με καθαρευουσιάνικους ακκισμούς, γυμνή από κάθε έκδηλη συναισθηματική φόρτιση, χρήση νεολογισμών και πεποιημένων λέξεων (με σκοπό την έκφραση της συναισθηματικής φόρτισης, των σκέψεων, των προβληματισμών), απροσδόκητη σύνταξη (που οδηγεί τον αναγνώστη σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάγνωσης των στίχων, πέρα από τις γλωσσικές λογικές συμβάσεις), τολμηρή χρήση των επιθέτων, ουσιαστικοποίηση των επιθέτων και το αντίστροφο, ονειρική λογική και γλωσσική « αναρχία», ανθρωπομορφισμός (λέξεις, έννοιες, πράγματα – πρόσωπα), απροσδόκητα ζεύγη λέξεων, αμφισημίες, εικονοποιητικοί στίχοι, προσφιλές μοτίβο: η προσωποποίηση, απουσία ρήματος, γλώσσα πικρά ειρωνική έως και (αυτο)σαρκαστική. Για τον εντοπισμό των παραπάνω κειμενικών χαρακτηριστικών αξιοποιήθηκε το αποθετήριο ψηφιακού υλικού από το «Φωτόδεντρο», το οποίο παρουσιάστηκε κατά τη σύγχρονη διδασκαλία και στη συνέχεια δόθηκε ως υλικό για περαιτέρω μελέτη των εκπαιδευόμενων: <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4395?locale=el>.

Φωτόδεντρο

Σε ό,τι αφορά στην αξιολόγηση και ανατροφοδότηση, στην παρούσα διδασκαλία σχεδιάσαμε προσεκτικά το υλικό μελέτης, σε συνδυασμό με τις ασκήσεις αξιολόγησης και ανατροφοδότησης στη συνέχεια, τα οποία διαμορφώθηκαν με βάση το υλικό επεξεργασίας (ποιητικό κείμενο και πίνακας ζωγραφικής) και τα εποπτικά μας μέσα. Ας δούμε στη συνέχεια τη μορφή και το περιεχόμενο των ασκήσεων αυτών:

Φύλλο εργασίας:

Να απαντήσετε, με αναφορές στο κείμενο και στον πίνακα του Σαγκάλ, στα παρακάτω ερωτήματα:

1. Ποια ρηματικά πρόσωπα κυριαρχούν στο κείμενο της Κικής Δημουλά. Να καταγράψετε τη λειτουργία τους στο ποίημα, με αναφορές στο ίδιο το κείμενο.

2. Ποιος είναι ο χώρος και ο χρόνος στο κείμενο; Υπάρχουν συγκεκριμένες αναφορές και τι δηλώνει η παρουσία ή η απουσία σαφών ενδείξεων, ως προς το αισθητικό αποτέλεσμα;

3. Το ποίημα της Κικής Δημουλά ανήκει στη μοντέρνα ποίηση. Ποια στοιχεία μοντέρνας ποίησης εντοπίζετε στο ποίημά της; Να κάνετε πέντε (5) σύντομες αναφορές, με βάση το κείμενο.

4. Τι δηλώνει η έλλειψη σημείων στίξης στο ποίημα; Προσωπικά αυτό σας δυσκόλεψε στην κατανόησή του;

5. Να εξηγήσετε τι δηλώνουν τα σύμβολα: πουλί, φτερό, εσύ, ταξίδι στο ποίημα. Να παρουσιάσετε ένα (1) από αυτά σε μία παράγραφο 60-80 λέξεων.

6. Σύνδεση του ποιήματος με τον πίνακα (έργο τέχνης)- «Συνομιλία»: Να εντοπίσετε τρεις (3) ομοιότητες μεταξύ τους.

Με βάση τις παραπάνω ασκήσεις-δραστηριότητες, ακολούθησε η ανατροφοδότηση, όπου επιδιώχθηκε η στόχευση και από την πλευρά του μαθητή και από την πλευρά του εκπαιδευτικού να είναι ξεκάθαρη, έτσι ώστε να είναι αποτελεσματική και αξιοποιήσιμη. (Chiappe et al., 2016· Costello & Crane, 2013· Gibbs & Simpson, 2004). Οι μαθητές και οι μαθήτριες είχαν ενημερωθεί πως θα λαμβάνουν ανατροφοδότηση με email και μέσω της google classroom, όπου θα σημειώνονται και σχόλια. Επίσης, προσφερόταν η δυνατότητα να δίνονται επεξηγήσεις στην ανατροφοδότηση σε τηλεδιάσκεψη. Στο τέλος κάθε εξ αποστάσεως διδασκαλίας δινόταν το χρονικό πλαίσιο παράδοσης των εργασιών (κατά μέσο όρο μία εβδομάδα)

γιατί η διαχείριση του χρόνου είναι κομβικής σημασίας. Ιδιαίτερα σημαντικό ήταν, επιπλέον και το ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες γνώριζαν τότε θα λάβουν ανατροφοδότηση, με εκτιμώμενο χρόνο τις 2-3 ημέρες, γιατί όσο πιο άμεση είναι η ανατροφοδότηση στην αξιοποίηση μιας δραστηριότητας από τους μαθητές και τις μαθήτριες, τόσο πιο αποτελεσματική θα είναι. Παράλληλα, δινόταν χρόνος για επεξεργασία και αξιοποίηση της ανατροφοδότησης από τους διδασκομένους, καθώς και σαφείς επισημάνσεις για την αλλαγή και βελτίωση των γραπτών τους, σε ύφος φιλικό και ενθαρρυντικό.

Συγχρόνως, δημιουργήθηκε στην πλατφόρμα ασύγχρονης εκπαίδευσης ένα e-portfolio, όπου συγκεντρώθηκαν δεδομένα αξιολόγησης και τεκμήρια προόδου της μαθησιακής διαδικασίας που μπορεί να είναι, για δοθεί η ευκαιρία αναστοχασμού ανά μαθητή και μαθήτρια και μέσα από το σύνολο των τεκμηρίων της προόδου τους να υπάρχει ροή και εξελικτική πορεία στη μελέτη τους. Ο αναστοχασμός, ως μεταγνωστική διαδικασία, ένα είδος απολογισμού, παρατηρήσεις και σκέψεις σχετικά με το τι έγινε, τι συναισθήματα προέκυψαν, τι γνώση οικοδομήθηκε, τι μπορεί να βελτιωθεί οδηγεί σε μια αναδυόμενη αίσθηση δυναμικής προσωπικής διαχείρισης της μάθησης (Ιωακείμίδου, 2018). Αυτή η κριτική στάση μπορεί να αναπτυχθεί ίσως σύγχρονα σε πρώτη φάση και ασύγχρονα στη συνέχεια, αλλά έτσι κι αλλιώς οι δυο διαδικασίες βρίσκονται σε δυναμική αλληλεπίδραση και αλληλοϋποστήριξη.

Αξιολόγηση της εφαρμογής

Όπως θα μελετήσουμε και στη συνέχεια, η αξιολόγηση της ενότητας έγινε μέσα από ηλεκτρονικό φύλλο εργασίας, το οποίο παρουσιάστηκε ως προβολή παρουσίασης με το πρόγραμμα Office Powerpoint και στη συνέχεια αναρτήθηκε στην επίσημη πλατφόρμα της ηλεκτρονικής τάξης eClass του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου (ΠΣΔ) με τον παρακάτω σύνδεσμο: <https://eclass.sch.gr/modules/document/?course=EL1048146>. Εδώ είναι συγκεντρωμένο όλο το υλικό των εξ αποστάσεων μαθημάτων, μαζί με τη θεωρία και τις αντίστοιχες ασκήσεις της, ενώ υπάρχουν και αντίστοιχα κριτήρια αξιολόγησης στη συνεξέταση της Γλώσσας και Λογοτεχνίας. Οι εκπαιδευόμενοι, λοιπόν, έχουν στη διάθεσή τους το υλικό ασύγχρονα, παράλληλα με τη σύγχρονη διδασκαλία. Επομένως, θέτουμε από την αρχή σαφείς μαθησιακούς στόχους με βάση το υλικό επεξεργασίας μας και έτσι συνδέουμε την τηλεδιάσκεψη με την ασύγχρονη εκπαίδευση.

Για τον λόγο αυτό ο εκπαιδευτικός μας σχεδιασμός βασίστηκε στην υποστήριξη της εξ αποστάσεως σχολικής εκπαίδευσης, με αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων που υπήρχαν τη δεδομένη χρονική στιγμή. Έτσι, δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στη διαμόρφωση δραστηριοτήτων και ασκήσεων ανοικτού τύπου, των οποίων η απάντηση απαιτεί τη συνδρομή του εκπαιδευτικού (για παράδειγμα ερωτήσεις κρίσεως, ανάπτυξης, επίλυσης προβλήματος, ερωτήσεις κατανόησης κειμένου). Σε αυτή την περίπτωση οι επιλογές ανατροφοδότησης είναι πιο ποιοτικές αλλά απαιτούσαν περισσότερο χρόνο και κόπο από την εκπαιδευτικό.

Οι μαθητές και οι μαθήτριες αξιολόγησαν την εφαρμογή συνδυασμού των πλεονεκτημάτων της σύγχρονης και ασύγχρονης επικοινωνίας, μέσα από ερωτήσεις σχετικές με όσα βρήκαν ενδιαφέροντα και ελκυστικά στην συγκεκριμένη διδασκαλία, καθώς και στις δυσκολίες που παρατήρησαν στην πορεία, συνολικά αλλά και εξατομικευμένα. Από την άλλη, η σύγχρονη, «ζωντανή» επικοινωνία μέσω τηλεδιάσκεψης αποτέλεσε μια διαδικασία που λειτούργησε τονωτικά στο ηθικό όλων και διατήρησε τη σχέση με τη φυσική τάξη. Ο προσεκτικός εκπαιδευτικός σχεδιασμός βασίστηκε στις ιδιαιτερότητες, τους στόχους και την ιδιαίτερη

φυσιογνωμία των μαθητών και μαθητριών της τρίτης λυκείου, έτσι ώστε να επιτευχθεί το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα, με βάση πάντα τις τρέχουσες αντιξώες συνθήκες. Για να αποτιμηθεί η δραστηριότητα, αφιερώθηκαν τα τελευταία 5' της σύγχρονης διδασκαλίας στην αξιολόγηση της συγκεκριμένης διδασκαλίας, αλλά και στην αυτοαξιολόγηση, μέσα από ένα ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, το οποίο κλήθηκαν να συμπληρώσουν οι εκπαιδευόμενοι και το οποίο εκπονήθηκε μέσω των google forms: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScY28HIPS0q6K9yapyd5bS29sS9IypIS4ZZPIPdAzWR8Guqaw/viewform?usp=sf_link. Η πλειονότητα απάντησε πως οι δραστηριότητες ήταν σαφείς και κατανοητές και πως ενθαρρύνθηκε η συμμετοχή όλων. Ένα μικρό ποσοστό δυσκολεύτηκε λόγω περιορισμένης πρόσβασης στο διαδίκτυο.

Προτάσεις για μελλοντικές εφαρμογές-Συμπεράσματα

Η διδακτική μας πρόταση στηρίζεται στην παιδαγωγική αντίληψη πως μέσα από τα πολυτροπικά κείμενα παρέχονται περισσότερα ερεθίσματα από τα μονοτροπικά κείμενα, γιατί τα κείμενα αυτά προάγουν την κριτική σκέψη και ενισχύουν τον πολιτισμικό και διαπολιτισμικό γραμματισμό. Συγχρόνως, καλλιεργούν την πολλαπλή νοημοσύνη, είναι πιο ελκυστικά και μένουν στη μακρόχρονη μνήμη, προάγοντας τη δημιουργικότητα των εκπαιδευομένων. Τέλος, τα πολυτροπικά κείμενα καλλιεργούν πολλαπλές δεξιότητες και γραμματισμούς, απαραίτητους για τον πολίτη του 21ου αιώνα.

Αξίζει να σημειωθεί εδώ την εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση, με τον συνδυασμό σύγχρονης και ασύγχρονης επικοινωνίας και φυσικά με την εξασφάλιση της προσβασιμότητας και της συμμετοχής όλων των μαθητών/τριών, υπάρχει χώρος για την ανάπτυξη τόσο της γραπτής όσο και της προφορικής επικοινωνίας (ο.π.,12). Η ανάπτυξη του γραπτού και προφορικού λόγου στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση λειτουργεί σε συνθήκες αυτονομίας και αυτορρύθμισης. Με την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση (Self-Regulated Learning - SRL), οι εκπαιδευόμενοι είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν, να οργανώσουν και διαχειριστούν τη μαθησιακή τους πορεία. Τα στοιχεία αυτά προσβλέπουν σε μια εξελικτική διαδικασία, που είναι αναγκαίο πλέον να αρχίζει σταδιακά από τη σχολική εκπαίδευση και να εξελίσσεται ως δεξιότητα στην ενήλικη ζωή (ό.π.,15).

Συμπερασματικά, μέσα από τον διάλογο, την αλληλεπίδραση, καθώς λαμβάνουν τον λόγο και συζητούν τις απόψεις τους, καθώς και μέσα από τις γραπτές τους εργασίες και τη συμπλήρωση του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου ανώνυμα, αξιολογείται η διδακτική πρακτική, κάτι το οποίο ζητείται κατά την ολοκλήρωση της διδασκαλίας. Επίσης, αποτιμάται και ο βαθμός ενδιαφέροντος και η εμπλοκή τους σε όσα συζητήθηκαν.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνική βιβλιογραφία:

Λογοτεχνία, *Φάκελος Υλικού-Δίκτυα κειμένων*, Γ' τάξη Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων «Διόφαντος» Φωτόδεντρο, Κική Δημουλά, χαρακτηριστικά της ποιητικής της γραφής (στον ιστότοπο: http://fotodendro.blogspot.com/2013/08/blog-post_24.html, τελευταία ανάκτηση: 17-4-2020

Παραδοσιακή και μοντέρνα ποίηση (στον ιστότοπο: <http://filologikigonias.weebly.com/alphapiomicron-tauetanu-pialpharhoalphadelatamicronsigmaiotaalphakappaeta-sigmataueta-muomicronnutauepsilononrhonualpha-piomicroniotaetasigmaeta.html>, τελευταία ανάκτηση: 17-4-2020)

- Ιωακειμίδου, Β. (2018), *Η διασφάλιση της ποιότητας στη διδασκαλία και μάθηση: εφαρμογές στην πολυμορφική εξ αποστάσεως εκπαίδευση* (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου, 2020 από <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/44003#page/1/mode/2up>
- Λιοναράκης Α., Παπαδημητρίου Σ., Μανούσου Ε., Ιωακειμίδου Β., Χαρτοφύλακα Τ. , Καραγιάννη Ε. (2020), *Εκπαιδευτικός σχεδιασμός μαθήματος για εξ αποστάσεως εκπαίδευση*, Επιμόρφωση εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας & Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε θέματα εκπαίδευσης από απόσταση, ΙΕΠ και Εργαστήριο εκπαιδευτικού Υλικού και εκπαιδευτικής μεθοδολογίας ΕΑΠ
- Δρ. Περίδου Μ., Παιδαγωγική πλαισίωση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, (στον ιστότοπο: <https://www.philenews.com/f-me-apopsi/paremvaseis-ston-f/article/908733/paidaggki-plaisiostis-ex-apostaseos-ekpaidefsis>, τελευταία ανάκτηση: 20-4-2020)

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία:

- Roland Barthes, *"Introduction à l'analyse structurale des récits"*, *Communications*, **8** (1), 1966, pp. 1–27, translated as "Introduction to the Structural Analysis of Narratives", in: Roland Barthes, *Image–Music–Text*, essays selected and translated by Stephen Heath, New York 1977, pp. 79–124.
- Callow, J. (2013). *The Shape of Text to Come: How Image and Text Work*. Sydney: Primary English Teaching Association of Australia.
- Costello, J. & Crane, D. (2013). Technologies for Learner-Centered Feedback. *Open Praxis*, Vol 5(3), 217-225. Retrieved on 18 April, 2020 from <https://openpraxis.org/index.php/OpenPraxis/article/view/63/44>
- Gibbs, G. & Simpson, C. (2004). Conditions under which assessment supports students' learning. *Learning and Teaching in Education*, Vol 1, 3-31.
- Kress, G. (2010). *Multimodality: a social semiotic approach to contemporary communication*. London; New York: Routledge
- Piccinin, S. J. (2003) *Feedback: Key to learning*. Halifax, NS: Society for Teaching and Learning in Higher Education